

УДК 911.3

Чіпко Т.М.

***ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕГАПОЛІСІВ ХХІ СТОЛІТТЯ ТА ЇХНЯ
ПРОЕКЦІЯ НА МІСТА УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ІММІГРАЦІЇ***

Розглядаються демографічні та соціально–економічні проблеми світових мегаполісів через призму V Всесвітнього форуму міст та їхня проекція на українські міста в розрізі нелегальної імміграції.

The demographic and social-economical problems of world megalopolisies through the prism of the V World cities's forum are considered and their projection for the Ukrainian cities trough illegal immigration.

Постановка проблеми. Через призму порушених на V Всесвітньому форумі міст актуальних проблем світових мегаполісів доцільно поглянути на таку ж ситуацію в найбільших українських містах, ускладнену впливом нелегальної міграції.

Актуальність дослідження. Сучасна урбанізація світу, утворення і зростання мегаполісів викликають серйозні демографічні та соціально-економічні проблеми як у містах світу, так і України, в мегаполісах котрої на ускладнення згаданих проблем впливає і нелегальна імміграція.

Дана проблема лише в останні роки почала привертати увагу українських науковців. Найпомітніші публікації на цю тему здійснено С. Кременчуцьким в роботі "Основні поняття та сутність характеристики нелегальної імміграції в Україні" (2008 р.) та співробітником Одеської філії Національного інституту стратегічних досліджень Л. Хомичем у праці "Нелегальна імміграція на півдні України: стан, потенційні загрози і наслідки" (2009 р.).

Мета дослідження – короткий аналіз найактуальніших проблем сучасних мегаполісів, перспектив їхнього розвитку та ситуації в українських містах– мільйонерах з врахуванням чинника нелегальної міграції.

Виклад основного матеріалу. Вчені-демографи б'ють на сполох— населення Землі невпинно зростає, що може призвести до катастрофічних наслідків. Чисельність землян нині вже така, що якби людей рівномірно розподілити на поверхні планети, то відстань між ними була б лише 300 м. Щохвилини їхня кількість збільшується на 172 людини. Тобто, щотижня чисельність землян зростає на 1,7 млн., або настільки, скільки зараз разом мають такі українські міста як Запоріжжя, Житомир і Вінниця. За прогнозами на найближче майбутнє, чисельність населення зростатиме приблизно на три особи щосекунди, тобто на 90-100 млн. на рік, а в першій половині XXI ст. досягне 7-8 млрд. При цьому приріст населення відбуватиметься за рахунок країн, що розвиваються (88 %). Демографи вважають, що до 2100 р. чисельність населення Землі має стабілізуватися десь на рівні 9-13 млрд. чоловік [4].

Наслідком зростання кількості населення є гіперурбанізація і формування мегаполісів з чисельністю 15-25 млн. чол. Як прогнозують експерти Організації Об'єднаних Націй, на початку нинішнього тисячоліття 50 з 60 світових міст-гігантів розташовуватимуться в країнах, що розвиваються. На їхню думку, найбільшими мегаполісами стануть Мехіко, Токіо, Сан-Паулу, Колката (Калькутта) й Мумбаї (Бомбей). Нині вже близько 1/3 людства мешкає в містах-мільйонерах. За передбаченнями демографів, десь половина населення планети до 2050 р. мешкатиме в

містах, а чисельність мешканців деяких з них становитиме більше 100 млн. осіб.

Щороку в країнах, які розвиваються, до міст переселяються майже 80 млн. чоловік. Саме ці міста-гіганти— найбільші та найнебезпечніші забруднювачі довкілля з надмірним забрудненням й активною деградацією природи на великих навколишніх площах. Окрім того, що ускладнюються управління мегаполісом та надійність громадської безпеки для його мешканців, величезні труднощі створюють його соціально-економічна і житлово-комунальна сфери, стан довкілля [те саме].

Для об'єднання зусиль світової спільноти у вирішенні проблем мегаполісів та інших міст планети ООН та її складова— програма з розвитку населених пунктів Хабітат започаткували Всесвітній форум міст, що проходить кожні 2 роки. Сьогодні це— головна конференція з вирішення назрілих проблем малих і великих міст, що безперервно зростають. Щоразу форум відбувається в різних проблемних містах.

Цьогоріч п'ятий за рахунком форум на тему "Право на місто: ліквідація нерівності в містах" приймало у березні бразильське місто Ріо-де-Жанейро. Розглядалося одна з найактуальніших сучасних проблем, що стоїть перед людством: стрімка урбанізація та її вплив на міста, їхнє населення, економіку, зміну клімату і політику.

Питання, які порушувалися на його засіданні, досить злободенні не тільки для Ріо-де-Жанейро, а й для решти великих світових міст. Адже, із збільшенням населення мегаполісів посилюється і неконтрольоване зростання населення бідних їхніх кварталів, т. зв. нетрів. А відтак: криміналізація бідняків та іммігрантів та неконтрольована мілітаризація передмість і міських районів; різноманітні форми прояву міського насильства; расизм, сексизм і гомофобія в містах; насильство над жінками; репресії проти активістів; порушення прав людини тощо.

Не зникають у мегаполісах і екологічні проблеми. Кwartали бідняків перенаселені, тут панує своєрідна екологічна дискримінація. На цьому наголосив у своєму виступі і глава ООН Пан Гі Мун, звернувши увагу на антисанітарні умови у таких поселеннях, відсутність там каналізації, систем постачання питної води та закликав до пошуку шляхів розвитку міст для забезпечення потреби всіх їхніх жителів [1; 3]. Генсек ООН, звернувши увагу громадськості на стрімку урбанізацію світу, наголосив саме на постійному порушенні прав мешканців міських нетрів. "У найближчі десятиріччя, - заявив він, - 2/3 всього населення проживатимуть у містах. Багатьом з городян доведеться боротися з бідністю і з дедалі більшими наслідками глобального потепління".

За словами Пан Гі Муна, країни, що розвиваються, останні десять років щорічно переселяли з міських нетрів близько 22 млн. осіб завдяки заходам, спрямованим на поліпшення життя злидарів. Але, через швидкі темпи приросту населення та неконтрольовану урбанізацію у державах, що розвиваються, кількість мешканців міських нетрів з 2000 р. зросла на 52 млн. і нині складає 827 млн. (1/3 міського населення цих країн). Експерти

ООН висловлюють стурбованість тим, що кількість мешканців міських нетрів зростатиме щорічно на 6 млн. і до 2020 р. становитиме десь 889 млн. осіб [2].

Висновки експертів ООН, що пролунали в доповіді Хабітат на Форумі, не досить втішні. Мегалопіси розростатимуться, зливатимуться і утворюватимуть так звані мегарегіони. Вже нині в 40 зонах навколо них мешкає 18% населення Землі. "Безкраї міста" (за їхнім висловом) розтягнуться на сотні кілометрів і "поглинуть" у собі десятки мільйонів чоловік. У недалекому майбутньому з'являться відразу кілька міст-гігантів— в Азії, Африці та Південній Америці. Найбільшим з них, за прогнозами, стане "мегатрикутник" Сянган (Гонконг)—Шеньчжень—Гуанчжоу на півдні Китаю, де мешкатимуть 120 млн. жителів. Японський мегарегіон з населенням у 60 млн. чол. утворюють Голю, Осака, Кіото та Кобе. У Бразилії зіллються Ріо-де-Жанейро і Сан-Паулу із загальною кількістю жителів 43 млн. І в Західній Африці з'явиться таке ж об'єднання міст, простягаючись на 600 км та охоплюючи відразу мегалопіси чотирьох держав: Нігерії, Беніну, Того і Гани.

У таких мегарегіонах, які концентрують потужну робочу силу, безумовно, є чимало плюсів— зростає економіка цілих регіонів, розвиваються технології, зростають об'єми виробництва тощо. Та ще більше мінусів у "безкраїх міст". "Розповзання" великих міст багато фахівців вважають передвісником майбутніх "хвороб", оскільки воно різко збільшує витрати на транспорт, споживання енергії, вимагає більше ресурсів і завдає чималих екологічних збитків. Окрім того, за даними ВООЗ, урбанізація призводить до зростання числа захворювань, у т. ч. і психічних. До того ж, як свідчить практика, переїзд до міста не всім гарантує підвищення рівня життя. Швидше навпаки— стрімка урбанізація приводить до зростання міської бідноти. Адже як правило, приїжджі з глибинки стають мешканцями міських нетрів, де часто відсутня навіть елементарна санітарія [5]. Чи стосуються всі згадані проблеми найбільших українських міст? На перший погляд, начебто й ні. Адже за чисельністю мешканців наші міста— мільйонери Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса і навіть столичний Київ з 3-мільйонним населенням виглядають такими собі "малюками", порівняно із Токіо або тим же Ріо-де-Жанейро. Та й проблем з міськими нетрями у наших міст-мільйонерів начебто не існує...

Справді, згадані проблеми нібито й відсутні. Однак, то на перший погляд. Реальності сьогодення свідчать протилежне. Складна соціально-економічна ситуація в нашій державі, що триває вже чимало часу, призвела до потужної як внутрішньої, так і зовнішньої міграції населення. А це, у свою чергу, призводить до виникнення передумов появи проблем, які існують нині у світових мегалопісах. Особливо це стосується не тільки вже згаданої п'ятірки "мільйонерів", а й решти наших найбільших міст, особливо портових: Миколаєва, Херсона, Маріуполя, Бердянська тощо. І, в першу чергу, проблема тут стосується нелегальної імміграції, що за

аналогією з містами Європи та США створить різнопланові серйозні проблеми, зародки яких вже існують у наших містах.

Сьогодні Україна належить до першої п'ятірки країн, де проживають іноземні мігранти, займаючи 4 місце цього списку. Так, 2007 р. чисельність іноземців–мігрантів в Україні за деякими оцінками сягала близько 4 млн. осіб. Це зазначалося навіть у доповіді Генсека ООН перед учасниками 39-ї сесії Комісії з народонаселення та розвитку. Нас "обігнали" лише США, Росія і Німеччина. Зазначимо, що, хоча ці дані включають в себе імміграційні потоки, що відбулися між колишніми республіками СРСР після його розпаду, однак не меншими є і нинішні, пов'язані з таким негативним явищем як нелегальна міграція. Через своє геополітичне розташування, Україна за два минулі десятиліття стала не тільки транзитною зоною на шляху міграційних потоків Схід – Захід, Південь – Північ, але й поступово перетворилася в країну тривалого перебування нелегалів.

Специфіка України полягає в тому, що з неї, переважно у пошуках заробітку, виїжджає за кордон автохтонне населення (яке згодом перетворюється на нелегалів). Натомість— нелегально осідають іноземці з метою подальшого нелегального виїзду за кордон. За свідченням деяких експертів, Україна сьогодні являє собою найбільшу транзитну зону в СНД, через яку проходить близько 40 іммігрантських шляхів, а показник кількості нелегалів, які осіли на території країни, перевищує загальновизнані європейські норми у 20–25 разів [8]. А це набуває загальнодержавного значення, оскільки недооцінка масштабів та наслідків нелегальної міграції, відсутність ефективних механізмів її запобігання призводять до прямих економічних втрат та матимуть незворотні демографічні і соціальні наслідки для України в майбутньому. Розглянемо цю проблему скрізь призму її Півдня. Нині в державі сформувався кілька регіонів, де традиційно локалізуються нелегальні та легальні іммігранти. Перш за все, це— Київ і столичний регіон, Харківська, Одеська та деякі інші області. Географічне положення (транзитне) південних областей, передусім Одещини, поліетнічність складу її населення, наявність портів, високий рівень тінізації економіки тощо зумовлюють специфіку міграційної ситуації в даному регіоні. Протягом останніх років найбільше в Україні позитивне сальдо зовнішньої міграції має Одещина, яка характеризується найбільшою привабливістю для іноземців–іммігрантів. Так, у 2007 р. міграційний приріст населення області у зовнішній міграції становив 10981 осіб (або 65 % від загального міграційного приросту в Україні). Назвати ж точну цифру наявності в регіоні нелегальних іноземців (враховуючи громадян країн СНД) не може ніхто. Офіційна статистика посилається лише на дані, регіональних управлінь МВС щодо кількості затриманих нелегалів у ході вибіркового та періодичних спец операцій.

У той же час кількість іноземців–нелегалів, які перебувають на території Одещини значно більша офіційної і за експертними оцінками становить більш ніж 100–150 тис. осіб. Серед цієї кількості найбільша

частка нелегально працюючих з Молдови, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Узбекистану, Киргизстану, Росії, Китаю, які утворюють у своєму середовищі своєрідні моноетнічні міні анклавів з ієрархічною структурою внутрішнього керування і криміналізацією середовища.

Узагальнюючи наслідки нелегальної міграції на прикладі Одещини, можемо виділити основні групи небезпек і ризиків, які ускладнюватимуть не лише проблеми українських мегаполісів а й, навіть, загрожуватимуть національній безпеці України.

По–перше, матимемо негативні економічні наслідки через прямі витрати додаткових бюджетних коштів на утримання, обслуговування, ідентифікацію, депортацію нелегальних мігрантів. Окрім того, мегаполіси зазнаватимуть значних втрат, зумовлених нелегальним характером перебування іноземців, їхньою зайнятістю у тіньовому секторі економіки та переказом на етнічну батьківщину зароблених у нас коштів і споживанням суспільних благ, товарів та послуг, створених в Україні.

По–друге, нелегальна міграція викличе (і вже викликає) негативні соціально–демографічні наслідки через ускладнення етнічного та конфесійного складу населення. Крім того, ще непомітно, але все більш відчутніше дають про себе знати неінтеграція біженців та іноземних іммігрантів в українське суспільство і наявність проблеми етнокультурної асиміляції окремих національних груп. Зростатимуть етнічна злочинність та соціальне напруження в регіонах зосередження значної кількості іноземців–іммігрантів та нелегалів.

По–третє, нелегальна імміграція матиме (і вже має) політико–адміністративні наслідки. Для органів влади все відчутнішими стають проблеми, створені впливовими злочинними угрупованнями торгівців живим товаром та контрабандистів, масовим перебуванням у країні значної кількості іноземців. До того ж, вірогідна можливість переховування у цьому середовищі небажаних осіб, терористичних груп, які становлять загрозу національній чи міжнародній безпеці [6; 7].

Виходячи з наведених фактів, перед Україною сьогодні стоїть нагальне стратегічне завдання— створення сучасної та ефективною національної системи протидії і контролю міграційних процесів. з метою попередження в українських мегаполісах економічно–соціальних, міжетнічних та міжконфесійних конфліктів у майбутньому.

Висновки. Динамічне зростання чисельності населення і пов'язана з ним урбанізація призводять до виникнення великого кола демографічних і соціально–економічних проблем у мегаполісах, які потребують вирішення у планетарному масштабі. В українських мегаполісах ситуація ускладнюється і потужною нелегальною імміграцією, яку можна вирішити лише потужним комплексом заходів попередження економічно–соціальних, міжетнічних та міжконфесійних конфліктів у майбутньому.

1) <http://www.ais.by/news/5737>

2) <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?NewsID=13288>

3) [http://esp.habitants.org/content/view/full/19625/\(language\)/rus-RU](http://esp.habitants.org/content/view/full/19625/(language)/rus-RU)

- 4) <http://www.info-library.com.ua/books-text-2673.html>
- 5) <http://www.domik.net/mod/main/news/foreign/news86590.html>
- 6) <http://www.niss.gov.ua/Monitor/januar2009>
- 7) http://www.nbu.gov.ua/2008-01/S_Kremenchuckyi.pdf
- 8) http://www.snm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=48867&cat_id=47922